

Захарова М.В.,
методист ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: marina-73z@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У СПЕЦІАЛЬНИХ ШКОЛАХ ТА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ У 2023/2024 Н.Р.

I. Організація освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах.

Особи з особливими освітніми потребами можуть навчатися у спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах, інклюзивних або спеціальних класах закладів загальної середньої освіти. Для учнів, які за станом здоров'я потребують охоронного режиму або не можуть відвідувати навчальний заклад, місцеві органи управління освітою організовують навчання за індивідуальною формою (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж).

Організація освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах (далі – НРЦ) ґрунтується на загальнолюдських цінностях, визначених законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», здійснюється в рамках нормативно-правового забезпечення Нової української школи, Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №221 (зі змінами) та інших актів, що регулюють забезпечення освітнього процесу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

Зарахування учнів (вихованців) до спецшколи, НРЦ, переведення до іншого закладу освіти та відрахування здійснюється відповідно до Порядку зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти, затвердженого наказом МОН від 1 серпня 2018 р. №831.

Звертаємо увагу, що відповідно до пункту 6 розділу I Порядку зарахування до спеціального закладу освіти здійснюється відповідно

до наказу його керівника, що видається на підставі заяви про зарахування одного з батьків дитини або її законних представників чи повнолітньої особи, поданої особисто. До заяви серед інших документів обов'язково додається висновок інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, в якому зазначено, що дитина має особливі освітні потреби та визначено категорію (тип) особливих освітніх потреб (труднощів). Пунктами 4-9 розділу II Порядку зарахування визначено конкретні вимоги щодо зарахування учнів з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти відповідних напрямів (профілів) діяльності. У разі встановлення фахівцями інклюзивно-ресурсного центру наявності в особи особливих освітніх потреб відповідно до пункту 32 Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. №545, висновок про комплексну оцінку розвитку особи є підставою для зарахування особи з особливими освітніми потребами до закладів спеціальної освіти (з урахуванням особливостей розвитку особи відповідно до профілю (напрямку) спеціальної школи або навчально-реабілітаційного центру).

Враховуючи зазначене, висновок інклюзивно-ресурсного центру є підставою для зарахування дитини з особливими освітніми потребами до спеціального закладу освіти певного профілю залежно від категорії особливих освітніх потреб. Водночас під час організації освітнього процесу у спеціальному закладі не враховуються рівні підтримки, передбачені для організації інклюзивного навчання.

Відповідно до законодавства та своїх установчих документів спеціальні заклади можуть здійснювати освітній процес за інституційною формою здобуття освіти: очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна та мережева.

Порядок здобуття загальної середньої освіти за інституційною формою врегульований Положенням про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2019 року №536, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22 травня 2019 року за №547/33518.

Організація навчання за дистанційною формою здобуття освіти здійснюється у спеціальних закладах відповідно до Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом МОН від 25 квітня 2013 р. №466, з урахуванням особливих освітніх потреб, психофізичних особливостей та стану здоров'я учнів.

Для учнів, які за станом здоров'я не можуть навчатися в колективі, про що має бути зазначено у висновку лікарсько-

консультаційної комісії закладу охорони здоров'я, за заявою батьків чи уповноважених осіб спеціальний заклад забезпечує навчання за індивідуальною формою: екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж.

Організація навчання за індивідуальною формою здобуття освіти (педагогічним патронажем) здійснюється відповідно до Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОН від 12 січня 2016 р. №8.

У разі здобуття освіти за індивідуальною чи дистанційною формою заклад забезпечує створення умов для отримання учнями психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та реабілітаційних послуг (допомоги) та участі у заходах спеціального закладу освіти.

Акцентуємо увагу, що відповідно до постанови КМУ від 30 серпня 2022 року №979 внесено зміни *щодо діяльності спеціальної школи та НРЦ на період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду)*:

- Спеціальні школи незалежно від напрямку (профілю) їх діяльності можуть зараховувати дітей з особливими освітніми потребами незалежно від категорії (типу) їх особливих освітніх потреб (труднощів) та дітей, які не мають особливих освітніх потреб, і додатково створювати для них класи, зокрема змішані та інклюзивні.

- Гранична наповнюваність змішаних класів не може перевищувати восьми осіб. Для кожного учня, який здобуває освіту у змішаному класі, розробляється індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план, що враховують індивідуальні особливості розвитку та категорію (тип) його особливих освітніх потреб (труднощів).

- Організація освітнього процесу в інклюзивних класах здійснюється згідно з [Порядком організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. №957 (Офіційний вісник України, 2021 р., №76, ст. 4774). Для досягнення учнями, які не мають особливих освітніх потреб, що навчаються в інклюзивних класах, результатів навчання, визначених державними стандартами, директор закладу затверджує річний навчальний план без корекційно-розвиткового складника.

- Учні змішаних та інклюзивних класів поселяються до пансіону спеціальної школи відповідно до [Порядку проживання та утримання учнів у пансіонах закладів освіти](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. №1131 (Офіційний вісник України, 2021 р., №88, ст. 5655).

- Протягом одного року з дня припинення або скасування воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) зазначені класи (крім інклюзивних) припиняють свою діяльність з подальшим забезпеченням продовження здобуття освіти учнями з особливими освітніми потребами з урахуванням положень пунктів 5 і 6 цього Положення у цьому ж закладі освіти або переводяться до іншого закладу освіти.

- Змішані та інклюзивні класи утворюються в межах існуючої штатної чисельності педагогічних працівників спеціальної школи шляхом внутрішнього перерозподілу педагогічного навантаження та в межах наявного фонду оплати праці.

- На період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) гранична наповнюваність класів, визначена пунктами 10 і 11 цього Положення, може бути збільшена відповідно до рішення директора спеціальної школи з урахуванням санітарних норм розміщення в класі дітей.

- На період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) спеціальні школи можуть забезпечувати надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та реабілітаційних послуг (допомоги) змінному контингенту з особливими освітніми потребами – особам до 18 років, які не здобувають освіти в спеціальній школі, але можуть отримувати у ній психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові та реабілітаційні послуги (допомогу), в межах штатної чисельності педагогічних працівників спеціальної школи.

- Для надання послуг (допомоги) змінному контингенту з особливими освітніми потребами до спеціальної школи можуть надаватися копії документів, що посвідчують особу дитини, висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи або пред'являтися електронні відображення документів з використанням мобільного додатка Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Дія).

- Облік змінного контингенту з особливими освітніми потребами ведеться директором спеціальної школи (або уповноваженою ним особою) через систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів або іншими доступними засобами.

Щодо змісту освітньої діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти.

Зміст освітньої діяльності у закладах загальної середньої освіти визначається [Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на](#)

[період до 2029 року](#), що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р; [Державним стандартом початкової освіти](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 №688); [Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392; [Державним стандартом базової середньої освіти](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898, для учнів, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти.

Звертаємо увагу, що починаючи з 2022/2023 навчального року введений в дію новий Державний стандарт базової середньої освіти, який є логічним продовженням державного стандарту початкової освіти, та продовжує реформу загальної середньої освіти «Нова українська школа».

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним державними стандартами результатів навчання є освітня програма закладу загальної середньої освіти.

На основі нового Державного стандарту базової середньої освіти розроблено Типову освітню програму для 5-10(11) класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, затверджену наказом Міністерства освіти і науки України від 07.12.2021 №1317 (зі змінами, наказ МОН від 29.08.2022 №769), яка може бути основою для створення освітньої програми закладу спеціальної освіти.

Зазначена Типова освітня програма вводиться в дію поетапно, зокрема, у 2023/2024 навчальному році буде застосована для організації освітнього процесу 6-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти. Відповідно наказ Міністерства освіти і науки України від 12 червня 2018 року [№627](#) «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами) втрачає чинність у 2023/2024 навчальному році в частині застосування для 6-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти.

У випадку обрання закладом освіти для створення освітньої програм закладу освіти типових програм, затверджених МОН, учні 7-10-х класів спеціальних закладів освіти всіх видів продовжують навчатися за [Типовою освітньою програмою](#), затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 12.06.2018 №627 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів

загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами, накази МОН від 26.07.2018 №815, від 10.06.2019 №808).

З урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності учні 1-4-х класів з порушеннями інтелектуального розвитку у 2023/2024 навчальному році навчаються за зазначеними нижче типовими освітніми програмами для 1-2, 3-4-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку (розроблену під керівництвом Чеботарьової О.В.) затвердженими наказом МОНУ від 19.09.2022 №836.

Учні 1, 2, 3, 4-х класів (крім учнів з порушеннями інтелектуального розвитку) навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 26.07.2018 №814 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами, наказ МОН від 16.08.2019 №917).

На виконання абзацу двадцять четвертого частини першої статті 64 Закону України «Про освіту», з метою впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1392, наказом МОН від 22.07.2020 №944 затверджена типова освітня програма спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами.

Отже, учні 11-х та 12-х класів для дітей із сенсорними порушеннями – з порушеннями зору (сліпі, зі зниженим зором), з порушеннями слуху (глухі, зі зниженим слухом), а також учні з порушеннями опорно-рухового апарату, навчаються за зазначеною типовою освітньою програмою.

Підходи щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями зору (сліпі, зі зниженим зором), слуху (глухі, зі зниженим слухом), опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення в умовах особистісно орієнтованого і компетентнісного навчання визначені у [Методичних рекомендаціях щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів](#), затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 №813.

Критерії оцінювання розміщено для використання в роботі на сайтах МОН та ІМЗО (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodikiinkluzia>);

<https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/navchalno-metodychnezabezpechennya/>) [1].

Оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями інтелектуального розвитку початкової школи спеціальних закладів (класів) здійснюється за Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Зазначеними Критеріями відповідно до НУШ передбачені свідоцтва досягнень. Їх видають учням початкової школи двічі – після першої чверті (семестру) (щоб зафіксувати відправну точку) і наприкінці навчального року. У Критеріях подано зразок бланку свідоцтва досягнень та підходи щодо його заповнення.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями інтелектуального розвитку школи II ступеня здійснюється за Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку [2].

Освітній процес у спеціальних закладах освіти організовується відповідно до переліку навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти. Лист МОН розміщений на вебсайті МОН та ІМЗО <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється з урахуванням видання нових підручників, навчальних посібників, для кожної категорії дітей з порушеннями розвитку містить Примітку, у якій зазначаються особливості використання програм та навчальної літератури, рекомендованих МОН для використання закладами загальної середньої освіти, з урахуванням характеристик навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Учні, які завершили здобуття певного рівня загальної середньої освіти, отримують відповідний документ про освіту в установленому законодавством порядку.

II. Особливості формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів спеціальних шкіл, НРЦ.

Особистісно зорієнтоване спрямування освітнього процесу, зокрема у класах для учнів із складними порушеннями розвитку, за умови граничного наповнення класів – у класах для учнів з помірними порушеннями інтелектуального розвитку, із розладами аутистичного спектра, а також у початкових класах для учнів сліпих, глухих забезпечує асистент вчителя та/або асистент вихователя групи подовженого дня, педагогічне навантаження яких на одну ставку становить 25 годин на тиждень.

За необхідності соціальні потреби учнів (вихованців) під час освітнього процесу може задовольняти асистент учня (вихованця) – соціальний робітник, один із батьків (інший законний представник) або уповноважена ними особа.(п.34 Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр).

У спеціальних школах та НРЦ реалізується індивідуальна освітня траєкторія, що передбачає розроблення індивідуальної програми розвитку для учнів (вихованців) та індивідуального навчального плану (за потреби).

У разі відвідування учнем реабілітаційної установи індивідуальна програма розвитку узгоджується з індивідуальним комплексним планом реабілітації (абілітації) в такій установі.

Індивідуальна програма розвитку затверджується директором спеціальної школи, НРЦ схвалюється педагогічною радою та підписується одним з батьків (законним представником) чи учнем особисто (у разі досягнення ним повноліття).

У разі, коли учень не може досягти результатів навчання, визначених освітньою програмою закладу, за заявою одного з батьків (інших законних представників) учня фахівцями закладу розробляється індивідуальний навчальний план, що визначає відмінну послідовність, форму і темп засвоєння освітніх компонентів освітньої програми, індивідуальний навчальний план може містити адаптацію чи модифікацію змісту навчальних предметів (інтегрованих курсів). Індивідуальний навчальний план розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з одним з батьків (іншим законним представником), схвалюється педагогічною радою закладу, затверджується директором та підписується одним з батьків (іншим законним представником) учня. Індивідуальний навчальний план повинен забезпечувати засвоєння учнем відповідної освітньої програми із збереженням корекційно-розвиткового складника та передбачати його участь у заходах закладу.

У спеціальній школі, НРЦ надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомога) з урахуванням індивідуальних можливостей учнів (вихованців) з метою розвитку та формування компетентностей для самостійного життя.

Здійснюється психолого-педагогічний супровід кожного учня (вихованця). З цією метою педагогічні та медичні працівники ведуть спостереження за учнями (вихованцями). Результати таких спостережень обговорюються на засіданнях психолого-педагогічного консилиуму з метою уточнення змісту, форм і методів навчання, застосування індивідуального підходу до учня (вихованця).

Психолого-педагогічний консилиум є консультативно-дорадчим органом спеціальної школи, утворюється директором спеціальної школи та діє на підставі установчих документів спеціальної школи. [Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 221].

Основні функції учасників, питання організація роботи психолого-педагогічного консилиуму, зразки документів можна знайти в методичних рекомендаціях «Організація діяльності психолого-педагогічного консилиуму спеціальної школи та навчально-реабілітаційного центру», схвалених Науково-методичною радою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області Протокол №4 (696) від 23.12.2019.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» від 21 липня 2021 р. №765 п.8 педагогічні працівники інклюзивно-ресурсного центру залучаються до засідань психолого-педагогічного консилиуму у спеціальних закладах загальної середньої освіти (у разі потреби). У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) засідання консилиуму можуть проходити в режимі он-лайн та/або у змішаному очно-дистанційному форматі.

Обов'язковою умовою є використання системи автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів відповідно до Положення про систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів, затвердженого наказом МОН від 2 листопада 2020 р. №1353.

Директор спеціальної школи, НРЦ організовує роботу з персональними даними учнів (вихованців) спеціальної школи та визначає працівника, відповідального за внесення інформації до системи автоматизованої роботи інклюзивно-ресурсних центрів, відповідно до наказу МОН від 2 листопада 2020 р. [№1353](#).

Список використаних джерел та літератури

1. Навчально-методичний посібник / авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, І.В. Бобренко та ін. Київ : ІСП НАПН України, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>; <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/navchalno-metodychne-zabezpechennya/>.

2. Навчально-методичний посібник / авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, І.В. Бобренко, Н.А. Ярмола та ін. // за ред. О.В. Чеботарьової. Київ : ІСП НАПН України, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>; <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/navchalno-metodychne-zabezpechennya/>.

3. Наказ МОН України від 19.09.2022 №836 «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 та 3-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства освіти і науки України». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-1-2-ta-3-4-klasiv-specialnih-zzso-dlya-osib-iz-porushennyami-intelektualnogo-rozvitku>.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №221 «Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр» зі змінами від 04.08.2021 №843, від 03.11.2021 №1132, від 30.08.2022 №979 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text>.

Гринчук Л.В.,
методист ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: lu83da@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАДАННЯ ЛОГОПЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У 2023/2024 Н.Р.

Нинішні тенденції реформування освіти висувають вимоги до навчання з позицій оновлення його змісту та методів реалізації. Зосередження уваги на процесі засвоєння дітьми знань з огляду на особливості їхнього розвитку є одним із найважливіших завдань реформування освіти. Навчання дітей із особливими освітніми потребами в контексті сучасних освітніх змін варто розглядати як процес, в якому поєднуються не тільки змістове та методичне наповнення, а передусім як інтеграцію особливостей розвитку дітей, навчального змісту, методичного супроводу, що забезпечить